

УДК 316.316:356.2:347.115(477)

Я. Бордіян

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ТА СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Здійснено розгляд та аналіз законодавчої бази України щодо захисту прав дитини, сім'ї. Проаналізовано низку міжнародних правових документів та зобов'язання держави і суспільства відповідно до них. Напрацьовано пропозиції щодо внесення змін і доопрацювань до чинної нормативно-правової бази щодо ефективного захисту дітей та сім'ї.

Ключові слова: діти, корекційні програми, неблагополучні сім'ї, сім'я, складні життєві обставини, соціалізація дітей, соціальний супровід.

Сім'я є першоосновою суспільства, соціумом, де найбільшою мірою виявляються індивідуальні особливості дітей, реалізуються їх природні потреби, формуються мотиви поведінки, відбувається соціалізація дітей. Право на виховання та розвиток у сімейному оточенні є основним правом дитини, оскільки саме в сім'ї для дитини створюються всі необхідні умови для повноцінного життя. У процесі формування та реалізації державної політики у сфері охорони дитинства в Україні саме сім'ї належить пріоритетне місце. Сім'я є першим вихователем дитини і середовищем передачі духовного багатства, культурних традицій, формування ціннісних орієнтацій. Тому створення сприятливих умов для виховання та соціалізації дітей у сім'ї треба розглядати як один із напрямів державної політики у сфері охорони дитинства в Україні, зокрема його системну взаємодію “дитина – сім'я – держава” [1].

Названа проблематика стала предметом досліджень багатьох вітчизняних соціологів, правників, психологів, соціальних педагогів та спеціалістів соціальної роботи. Значні напрацювання в галузі правового та соціального захисту сімей, аналізу міжнародного законодавства здійснили О. Балакірева, Т. Бондар, Л. Волинець, Н. Рингач, Д. Касьянова, Л. Кривачук та інші.

Незважаючи на вагомий доробок вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків щодо захисту прав дітей і сімей, існує актуальна потреба в подальших розробках і доповненнях щодо удосконалення вітчизняного законодавства у частині захисту прав сім'ї, дитини, оновленні нормативно-правової бази та посиленні контролю за їх виконанням.

Мета статті – розгляд проблем захисту прав дітей і сім'ї, аналіз чинного законодавства України та напрацювання конкретних пропозицій щодо його удосконалення.

За визначенням Е. Берджесса, “сім'я – це група людей, поєднаних шлюбом і спорідненістю, що веде окреме домашнє господарство; у лоні сім'ї діється взаємозв'язок її членів, які виконують відповідні ролі: чоловіка і жінки, матері та батька, сина чи дочки, брата й сестри” [2].

Тобто, сім'я є складним багатогранним соціальним феноменом і об'єктом дослідження багатьох наук. Внаслідок цього виникає необхідність розгляду поняття сім'ї, визначення функцій сім'ї, аналізу типу сімей і генези неблагополучності сім'ї.

У 1924 р. Лігою Націй було прийнято Женевську декларацію прав дитини [3]. З утворенням у 1945 р. Організації Об'єднаних Націй увага до прав дитини у світі посилилась: міжнародна спільнота прийняла ряд правових документів, що визначають статус жителів планети до 18 років та зобов'язання держави та суспільства перед ними.

У Загальній декларації прав людини (1948 р.) задекларовано, що "сім'я – це природний та основний осередок суспільства" [4], а у Декларації прав дитини (1959 р.) визначено, що "дитина для повного і гармонійного розвитку її особи потребує любові і розуміння; вона повинна, якщо це можливо, зростати під опікою і відповідальністю своїх батьків, в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості" [5].

20 листопада 1989 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було прийнято Конвенцію про права дитини, де сім'ю визначено "основним осередком суспільства і природним середовищем для зростання і благополуччя всіх її членів, особливо дітей". У Конвенції також проголошується право дитини мати свою думку, містяться положення про вирішення життєво важливих питань, які стосуються дитини, вираховування її інтересів якнайповніше [6]. Конвенція ООН про права дитини, яку можна вважати міжнародною дитячою конституцією, була ратифікована майже всіма країнами світу, окрім США та Сомалі. Україна ратифікувала Конвенцію 27 лютого 1991 р., однією з найперших серед країн-членів ООН, чим засвідчила, що діти для неї є особливою цінністю, незважаючи на вік, психоемоційний та фізичний розвиток, що вони потребують спеціального захисту і догляду.

У вітчизняному законодавстві України, зокрема у Конституції України (ст. 51) зазначено, що "сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою" [7]. Сімейний кодекс України визначає, що "сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, в також інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства" [8]. У Законі України "Про охорону дитинства" встановлено, що "сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього" [9].

Термін "сім'я з дітьми" в українському законодавстві також є регламентованим. Так, у Законі України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" "сім'я з дітьми – це поєднане родинними зв'язками та зобов'язаннями щодо утримання коло осіб, у якому виховуються рідні, усиновлені діти, а також діти, над якими встановлено опіку чи піклування" [10].

Важливою функцією сім'ї з дітьми є виховна функція, яка на суспільному рівні передбачає здійснення соціалізації дітей, підтримку культурної неперервності суспільства; на індивідуальному рівні – задоволення потреб у батьківстві, контактах із дітьми, їхнього виховання, самореалізації [11]. Отже, основне завдання виховної функції сім'ї з дітьми – це виховання та соціалізація дітей.

Сім'я, виконуючи виховну функцію, забезпечує процес соціалізації дитини, прищеплює їй основні моральні вимоги, правила поведінки, закладає основи характеру, життєві установки, завдяки чому відбувається різнобічне пізнання дитиною соціальної дійсності, залучення до національної та загальнолюдської культури, оволодіння навичками індивідуальної і колективної роботи, взаєморозуміння і співіснування з іншими людьми тощо. Важливим є те, що в процесі сімейної соціалізації діти з раннього дитинства

включаються в систему суспільних стосунків і набувають досвіду, який переносять із часом на позасімейні стосунки та свої власні сім'ї. Сім'я має можливості для передачі дітям соціальної програми суспільства – його цілей і цінностей, засобів, якими вони досягаються і зберігаються.

Основними компонентами реалізації виховного потенціалу сім'ї є: батьківський контроль, взаємини між батьками і дітьми, педагогічна культура батьків, рівень взаєморозуміння, приклад батьків, батьківська любов. Однак, як зазначено у Державній доповіді про становище дітей в Україні, впродовж останніх десятиліть, сім'я, яка традиційно забезпечувала безпосередній виховний та розвиваючий вплив на дитину, на сьогодні втрачає ключові позиції. Через окремі сім'ї, в яких батьки не усвідомлюють власної відповідальності за виховання своїх дітей або вважають, що виховання є виключно функцією закладів освіти, суспільство стикається з масовим безвідповідальним батьківством [12].

Зрозуміло, що на сьогодні виховання та соціалізація дітей в сім'ї відбуваються в складних умовах суспільного розвитку. Діти часто спостерігають депресивні стани своїх батьків, які не завжди можуть адаптуватися до умов ринкової економіки і забезпечити вітальні та духовні потреби дітей. Життєві обставини сьогодення впливають на традиційні цінності української сім'ї та спричиняють знецінення моральних засад. Діти часто виховуються в середовищі, в якому панує низька культура спілкування між членами сім'ї та спостерігається занепад родинного виховання. Сімейне неблагополуччя негативно впливає на формування особистості дитини, її розвиток, емоційний стан, соціальні та духовні цінності.

Межею, за якою сім'я не може обійтися без допомоги у вирішенні своїх проблем, є криза сім'ї, яку І. Трубавіна розуміє як “неможливість сім'ї виконувати свої функції в суспільстві, а в разі загрози життю, здоров'ю і розвитку дітей необхідним є втручання в сім'ю, позаяк сім'я вже не може себе самоорганізовувати, бо соціального потенціалу для цього є недостатньо” [13].

Серед механізмів захисту дітей у критичних ситуаціях, коли батьки не належно виконують свої батьківські обов'язки, вчиняється насильство над дітьми, або іншими членами родини, дитина стає свідком вчинення насильства, існує загроза життю і здоров'ю дітей, вимушеним є вилучення дітей з сім'ї, притягнення батьків до адміністративної та кримінальної відповідальності, позбавлення їх батьківських прав.

15 листопада 2001 р. було прийнято Закон України “Про попередження насильства в сім'ї”, який визначає правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї. У ст. 17 розділу 6 “Охорона прав членів сім'ї при здійсненні заходів з попередження насильства в сім'ї” цього закону регламентується, що членам сім'ї, стосовно яких здійснюються заходи з попередження насильства в сім'ї, держава гарантує охорону прав і законних інтересів. Але, на нашу думку, вказана стаття має лише декларативний зміст та не виконується повною мірою через брак кваліфікованих спеціалістів та спеціалізованих закладів.

Важливою нормою вищезазначеного закону є обов'язковість проходження корекційної програми, для особи, яка вчинила насильство. Корекційна програма, згідно із законом – це програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї. Корекційна програма роботи з особами, які вчиняють насильство в сім'ї – модель,

відповідно до якої можуть розроблятися конкретні корекційні програми з урахуванням місцевих та регіональних особливостей. Програма містить методичні основи роботи з агресорами, опис структури змістовних модулів, сесій, окремих занять та вправ із корекції поведінки осіб, які вчиняють насильство. Змістове наповнення окремих вправ може визначатися фахівцем. Однак, станом на квітень 2013 р. не розроблено жодної законодавчої, відомчої чи регіональної програми, яка могла б знайти своє застосування як для міського, так і для сільського населення.

На нашу думку, корекційна програма – це комплекс заходів, спрямованих на перевиховання та формування ненасильницької моделі поведінки особи (насильника), яка вчинила насильство, з детальним виявленням обставин, які призвели до виникнення насильницьких дій з метою недопущення в майбутньому рецидивів щодо їх повторення. Програма має бути чітко регламентована кількістю годин та модулів, з обов'язковим залученням фахівців соціальної роботи та представників правоохоронних органів та за бажанням особи, яка вчинила насильство, правозахисника. Потрібно зауважити, що невідповідність існуючого законодавства потребам сьогодення спонукає до термінового напрацювання науковцями та практиками ефективних корекційних програм та їх апробації в реальних умовах.

Відповідно до “Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї”, затвердженої наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства внутрішніх справ України № 3131/386 від 07.09.2009 р. [14] на галузеві управління з питань сім'ї та молоді облдержадміністрацій покладено функцію щодо забезпечення в регіоні координації дій з питань попередження насильства. І хоча, управління з питань сім'ї та молоді облдержадміністрації станом на квітень 2013 р. є в складі Департаменту з питань освіти, науки, сім'ї та молоді облдержадміністрації, однак не має статусу юридичної особи, що своєю чергою ускладнює координації дій з питань попередження насильства.

Діяльність щодо профілактики та потрапляння в складні життєві обставини дітей та сімей є одним із пріоритетних напрямів роботи служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – ЦСССДМ). Станом на початок 2012 р., в Україні ЦСССДМ було охоплено соціальним супроводом майже 22 524 сімей, у яких виховувалося 48 067 дітей, з них – 2 174 сімей виховували дитину під опікою (піклуванням); 6 800 сімей – багатодітні сім'ї.

Основними причинами взяття під соціальний супровід сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, треба вважати:

- проблеми складних стосунків у сім'ї (31% (7 011 сімей), охоплених супроводом);
- проблеми залежностей/співзалежностей (наркотична, алкогольна 15% (3 243 сім'ї);
- безробіття 12% (2 358 сімей);
- сирітство 8% (1 817 сімей);
- інвалідність 7,4% (1 660 сімей) [15].

При здійсненні соціального супроводу центрам вдалося запобігти соціальному сирітству в 1 630 сім'ях, що становить 11% від загальної кількості сімей, знятих із соціального супроводу (в 1 273 сім'ях попереджено ризик вилучення дитини, до 357 сімей повернуто дитину з державних закладів утримання).

Наслідками сімейного неблагополуччя дітей стають: бездоглядність та безпритульність, бродяжництво та жебрацтво, соціальне сирітство; насильство в сім'ї та жорстоке поводження з дітьми; девіантна поведінка дітей; зниження рівня психічного, соціального та фізичного здоров'я дітей. Існує безпосередній зв'язок між негативними стосунками дітей та батьків у сім'ї, негараздами сімейного виховання та протиправною поведінкою батьків до дітей. Причини, через які діти залишаються без піклування батьків, досить різні, але наслідок один – дитина позбавляється права на сімейне оточення та виховання, права на щасливе дитинство.

З огляду на зазначене, саме ці аспекти будуть визначальними для аналізу та вивчення різних типів сімей з дітьми як об'єктів державно-управлінської діяльності та соціальної роботи, яку здійснюють управління (відділи) у справах сім'ї та молоді; служби у справах дітей; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; кримінальна міліція у справах дітей та спеціальні установи для дітей в Україні.

На сьогодні науковцями напрацьовано різні бачення щодо типології сімей з дітьми в Україні. Так, згідно із роботою А. Капської:

- аморальна сім'я, це та в якій батьки ведуть аморальний спосіб життя, п'ють, мають безпосередній криміногенний вплив на дітей;
- конфліктна сім'я, де конфлікти між батьками глибоко травмують психіку дітей, роблять їх неврівноваженими, збудливими, грубими;
- асоціальна сім'я, вирізняється антигромадською спрямованістю, яка проявляється в наживі, егоїзмі, аполітизмі; в якій переконання батьків засвоюються дітьми і проявляються в їхній асоціальній поведінці або у відвертому лицемірстві;
- педагогічно неспроможна сім'я, в якій за відносно сприятливих особистих стосунків подружжя не налагодило їхні взаємини з дітьми, немає взаєморозуміння між батьками і дітьми, виробляється помилковий педагогічний стиль у формі надмірної опіки, авторизації, потурання тощо [16].

Інший підхід до типології неблагополучних сімей із дітьми пропонує Л. Вольнова, а саме:

- перший тип – неблагополучні сім'ї групи психолого-педагогічного ризику (сім'ї з деструктивними емоційно-конфліктними взаєминами подружжя, батьків і дітей, педагогічною неспроможністю батьків і їх низьким загальноосвітнім рівнем, деформованими ціннісними орієнтаціями);
- другий тип – неблагополучні сім'ї групи соціально-економічного ризику (сім'ї з низьким матеріальним рівнем життя, поганими житловими умовами тощо);
- третій тип – неблагополучні сім'ї групи морального ризику з кримінальними характеристиками (сім'ї, де мають місце алкоголізм, наркоманія, аморальний і паразитичний спосіб життя батьків, наявність засуджених членів сім'ї, знайомих із злочинного світу);
- четвертий тип – сім'ї, в яких дитину виховує один із батьків;
- п'ятий тип – сім'ї, що практикують жорстоке ставлення до дітей [17].

М. Шпак виокремлює чотири типи сімей із дітьми, виховання в яких сприяє формуванню соціально-педагогічної занедбаності дітей: кримінальні і аморальні сім'ї (сім'ї, в яких батьки схильні до кримінальної й аморальної поведінки); конфліктні сім'ї; сім'ї з недостатніми виховними ресурсами (неповні сім'ї, багатодітні сім'ї тощо); педагогічно некомпетентні сім'ї (сім'ї, де батьки займають неправильну педагогічну позицію або використовують неприпустимі методи виховання) [18].

У словнику-довіднику для соціальних працівників та соціальних педагогів [19] виокремлено такі типи сімей з дітьми: сім'ї, де батьки – алкоголіки, наркомани, ведуть аморальний спосіб життя, вступають у конфлікт з морально-правовими нормами суспільства; сім'ї зі стійкими конфліктами між батьками, батьками і дітьми; неповні сім'ї; зовні благополучні сім'ї, які систематично припускають серйозних помилок, прорахунків у сімейному вихованні через низьку педагогічну культуру та неосвіченість (сім'ї, де взаємини батьків і дітей мають формальне спрямування, де немає єдиних вимог до дитини, спостерігається бездоглядність, надмірна батьківська любов, надмірна суворість у вихованні, застосування фізичних покарань тощо).

Погоджуючись із вищезазначеними напрацюваннями науковців, пропонуємо свій уніфікований варіант типології сімей із дітьми, а саме:

- благополучні сім'ї;
- потенційно неблагополучні сім'ї (в яких порушені внутрішньо-родинні зв'язки, структура сім'ї, спроможність сім'ї виконувати свої функції, низький культурний та освітній рівень членів сім'ї тощо);
- неблагополучні сім'ї.

Доцільно зосередити окрему увагу на розгляді визначення “неблагополучна сім'я”. Неблагополучні сім'ї – це сім'ї, які в силу тих чи інших обставин повністю або частково втратили свої виховні можливості, якісні стосунки, внаслідок чого складаються несприятливі умови для виховання дитини. До неблагополучних сімей належать:

- сім'ї, де батьки зловживають спиртними напоями, ведуть аморальний спосіб життя, вступають у конфлікт із морально-правовими вимогами суспільства;
- сім'ї з низьким морально-культурним рівнем батьків;
- сім'ї зі стійкими конфліктами у взаєминах між батьками, батьками та дітьми;
- неповні сім'ї;
- сім'ї, ззовні благополучні, які допускають серйозні помилки, прорахунки в системі сімейного виховання внаслідок невміння будувати взаємини між членами сім'ї, низької педагогічної культури та неосвіченості [20].

Не можна погодитись із дефініціями З. Шевців, що всі вищеперераховані фактори призводять до вчинення насильницьких дій між членами родини, породжують зневажливе ставлення один до одного та сприяють неправильному виховному процесу, де залежною та співзалежною буде дитина, яка в подальшому буде мати негативний психоемоційний стан.

Зауважимо, що державно-управлінська діяльність стосовно сімей з дітьми має свою специфіку, зокрема особливості вилучення дітей з сім'ї, позбавлення батьківських прав, тимчасового влаштування вилучених із вулиці дітей, захисту дітей, які зазнали насильства та жорстокого ставлення в сім'ї та низка інших питань, які потребують саме державного регулювання.

11 серпня 2011 р. Указом Президента України запроваджена посада Уповноваженого Президента України з прав дитини [21]. Комісар Ради Європи з прав людини Т. Хаммарберг під час візиту в Україну у вересні 2011 р. відзначив це запровадження важливим кроком у сфері захисту прав дитини в Україні. На нашу думку, введення та діяльність Уповноваженого з прав дитини є знаковим, змістовним та відповідає всім міжнародним принципам у царині захисту прав дитини та сім'ї в частині виконання Закону України “Про попередження насильства в сім'ї” [22]. Для надання консультативної допомоги Уповноваженому створена та діє Громадська консультативна рада з питань

захисту прав дитини, до складу якої увійшли 40 міжнародних та всеукраїнських громадських організацій, що працюють в інтересах дітей та захисту родин.

Насильство в сім'ї завжди було та є серйозним порушенням прав людини, які держава має відстоювати і захищати. Серед них: право на життя і фізичну недоторканність; право не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поведіння; право на свободу від дискримінації за ознакою статі; право на здоровий та безпечний розвиток тощо. Україна ратифікувала низку міжнародних угод, узявши тим самим на себе зобов'язання щодо захисту людей від насильства, зокрема сімейного.

Проаналізувавши проблему попередження насильства в сім'ї, яка тривалий період часу залишалась та залишається поза сферою правового регулювання, вважаємо, що проблема насильства сім'ї й досі перебуває на початковому етапі вирішення, про що свідчить недостатність:

- кваліфікованих спеціалістів (дипломованих соціальних працівників) по роботі з жертвами та кривдниками;
- відповідної методичної літератури;
- ефективних та дієвих корекційних та освітніх програм.

Водночас потребує узагальнення та запровадження вдалого досвіду функціонування окремих спеціальних кризових центрів, притулків для постраждалих жінок та дітей, телефонів довіри тощо. Необхідним є створення та реалізація єдиного стандарту щодо роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, який би включав у себе:

- вимоги до організаційних аспектів, змісту, форм реалізації та тривалості групових та індивідуальних форм корекційних програм для осіб різного віку;
- вимоги до кваліфікації фахівців, які впроваджуватимуть корекційні програми, методичного забезпечення процесу їх підготовки та перепідготовки;
- правила документування процесу роботи з кривдниками;
- стандарти, критерії та способи оцінки ефективності корекційних та освітніх програм;
- стандарти післякорекційного соціального супроводу сім'ї.

Необхідно зазначити, що внесення змін та доповнень до існуючого законодавства та нормативно-правових актів, налагодження якісної взаємодії між всіма суб'єктами соціальної роботи, підготовка фахових цільових програм сприятиме ефективному вирішенню соціальних проблем населення України, передусім дітей та сімей із дітьми.

Література

1. Аналітичний звіт за результатами дослідження у межах проекту "Права дітей в Україні: реалії та виклики після 20 років незалежності" [Текст] / авт. кол. — К. : ТОВ "ВЕРСО 04", 2012. — 151 с.
2. Burgess E. W. The Family From institution to Companioship / E. W. Burgess, H. Y. Lock. — N.-Y. : [s. n.], 1945. — P. 6, 7.
3. Женевська декларація прав дитини 1924 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=331.
4. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 10.12.1948 р. — Режим доступу : [htt://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015).
5. Декларація прав дитини [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 20.11.1959 р. — Режим доступу : [htt://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384).

6. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 20.11.1989 р. [ратифіковано в Україні 27.02.1991 р.]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
7. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
8. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10.01.2001 р. (із змінами) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
9. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] : Закон України № 2402-III від 26.04.2001 р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
10. Про державну допомогу сім'ям з дітьми [Електронний ресурс] : Закон України № 2811-XII від 21.11.1992 р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>.
11. Черниш Н. Й. Соціологія [Текст] : [підруч. за рейтинг.-модул. систем. навчання] / Н. Й. Черниш. — [5-ге вид.; перероб. і доп.]. — К. : Знання, 2009. — С. 199.
12. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2010 р. [Текст] / Міністерство соціальної політики України ; Держ. інст. сімейної та молодіжної політики. — К. : ДІСМП, 2011. — С. 84, 85.
13. Трубавіна І. М. Сучасні підходи до розуміння сім'ї у наукових дослідженнях / І. М. Трубавіна // Соціальна робота в Україні: теорія і практика [Текст]. — 2007. — С. 46.
14. Інструкція щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства внутрішніх справ України № 3131/386 від 07.09.2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09.
15. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2011 р. [Текст] / Міністерство соціальної політики України ; Держ. інст. сімейної та молодіжної політики. — К. : ДІСМП, 2011. — С. 94.
16. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю [Текст] : [навч.-метод. посіб.] / А. Й. Капська. — К. : ДЦССМ, 2001. — С. 132.
17. Вольнова Л. М. Батьківська сім'я як соціально-педагогічний чинник деліквентної поведінки неповнолітніх / Л. М. Вольнова // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова [Текст]. — 2010. — Вип. 10. — С. 155. — (Серія 11).
18. Шпак М. М. Особливості роботи практичного психолога із соціально-занедбаними дітьми / М. М. Шпак // Соціальна робота в Україні: теорія і практика [Текст] : [посіб. для підвищ. каліф. псих. центр. соц. служб для молоді] / [за заг. ред. А. Я. Ходорчук]. — К. : ДЦССМ, 2003. — С. 155.
19. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів [Текст] / [за заг. ред. А. Й. Капської]. — К. : ДЦССМ, 2000. — С. 187.
20. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності [Текст] / З. М. Шевців. — Рівне : РДГУ ; Цул, 2012. — 246 с.
21. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 811/2011 від 11.08.2011 р. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/content/pravadytyny.html>.

22. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України // *Голос України* [Текст]. — 2001. — 20 груд. — С. 12 ; Урядовий кур'єр [Текст]. — 2001. — 26 груд. — С. 5—8.

Ya. Bordiyan

**STATE POLICY IN THE SPHERE OF CHILDREN'S
AND FAMILIES RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE**

The analysis of legislation of Ukraine on Protection of children and families rights is carried out. The number of international legal documents and obligations of the state and society according to them are analysed. The proposals for amendments and improvements to the existing legal framework for the effective protection of children and families are worked out.

Key words: children, correction programs, dysfunctional family, family, difficult life circumstances, socialization of children, social support.